

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Бабки Володимира Леонідовича
«Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній
Україні», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія

Дисертаційне дослідження Бабки В.Л. присвячено одній із актуальних проблем вітчизняної політичної науки, а саме вивченню тенденцій розвитку історичної пам'яті в період незалежності України та особливостей її застосування у політичних процесах як фактору впливу.

Дисертант достатньо аргументовано доводить необхідність дослідження проблем, що стали предметом аналізу. Цілком слушним є зауваження автора про те, що незважаючи на дослідження політичної пам'яті, які проводились раніше, назріла необхідність комплексної характеристики таких дослідницьких категорій як «політичний вплив», «історична пам'ять», «політика пам'яті», що не набули детальної концептуалізації політичною наукою. У дисертації приділяється увага факторам, які актуалізують цінність комплексного аналізу механізмів формування колективної пам'яті та особливостей її впливу на розгортання суспільних, зокрема політичних відносин, процесів, цінностей.

Автор чітко й аргументовано формулює мету й завдання дослідження, визначає його об'єкт і предмет. Структура роботи побудована коректно і дає змогу розкрити усі аспекти досліджуваної теми.

Позитивним моментом дисертаційної роботи є те, що вона виконана в межах Тематичного плану науково-дослідних робіт Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, науковий напрям «Євроінтеграційні імперативи модернізації політичної системи сучасної України» (державна реєстрація № 0115U005449) кафедри політології та права.

У дисертаційній роботі увага приділена малодослідженим аспектам політичної пам'яті. Автором визначено коло проблем, вирішення яких становить наукову новизну роботи. На основі аналізу різноманітних джерел в процесі дослідження отримані цінні наукові результати.

Достовірність одержаних наукових результатів забезпечена залученням до наукового обігу значної кількості джерельних матеріалів включаючи і широку емпіричну базу. Не викликають особливих заперечень обрані дисертантом методи дослідження, тобто обґрунтованість результатів висновків дисертаційної роботи забезпечується тим, що автор спирається на загальнонаукові, загальнофілософські та міждисциплінарні методи дослідження. Дисертація базується на принципах системності, історизму та плюралізму розгляду проблеми; послідовності й логічності викладу; конкретності, квантифікованості та верифікованості представлення результатів. Наголосимо на головному: уміння оперувати основними методами дослідницької роботи дозволило дисертанту зробити свій посильний внесок у наукову розробку складної проблеми.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що висновки і рекомендації зроблені у дисертаційному дослідженні можуть бути використані для подальшого комплексного вивчення феноменів історичної пам'яті та політичного впливу, зокрема в контексті демократизації суспільства, розвитку національної свідомості та ідентичності в Україні; для розробки програм та заходів щодо ефективного здійснення соціально-політичного управління з врахуванням європейського досвіду політики пам'яті; для усунення із суспільної свідомості етнічних стереотипів, образу «ворога»; застосування консолідаційного потенціалу історії тощо.

Дисертаційне дослідження складається із чотирьох розділів, кожний з яких є логічним продовженням попереднього.

Розглянувши теоретико-методологічні засади дослідження політичного впливу та історичної пам'яті автор констатує наявність широкого розуміння цих феноменів. Так, зокрема, гуманітарні науки активно оперують поняттями

психологічного та соціального впливу, які активно розробляються в межах відповідних дисциплін. У політології відповідною категорією є «політичний вплив» – центральний елемент влади та політичного управління. Однак, феномен політичного впливу як самостійна категорія не здобув належного наукового осмислення.

Заслуговує на увагу авторське розуміння сутності політичного впливу: Політичний вплив – це процес взаємодії суб'єктів політичної системи, виражений в діях агента впливу, метою та/або наслідком яких є зміна поведінки, поглядів, почуттів адресата впливу в середовищі політичного буття чи зміна самого середовища. Категорія «політичний вплив», з одного боку, розкриває зміст реалізації влади, з іншого – є способом взаємодії суб'єктів політичного життя.

Не можна не підтримати тезу автора про те, що окремим різновидом політичного впливу є маніпулювання, яке вирізняється прихованим майстерним тиском на психіку особи чи групи осіб.

Науковий інтерес представляють описані в дисертації змістовні характеристики сучасних студій пам'яті серед яких можна виділити два напрями: фундаментальний – теоретичні напрацювання щодо сутності, структури, механізмів формування пам'яті та прикладний – безпосереднє дослідження змісту колективної пам'яті конкретної спільноти чи епохи, чинників, що впливали на це формування. Обидва напрями досліджень взаємопов'язані та взаємообумовлені. Натомість із-поміж прикладних досліджень чітко викристалізувалися дві окремі течії, присвячені вивченню відповідно змістового (місця пам'яті) та функціонального (мнемотехніки) елементів пам'яті. На сьогодні проблематика дослідження колективних форм пам'яті займає одне з провідних місць у світовій гуманітарній науці. Вивчення її прикладних аспектів є важливим складником пошуку загальноєвропейської ідентичності. Проблеми сучасного українського державотворення також визначають необхідність комплексного вивчення

цього феномену, що є необхідним для розуміння суспільних процесів сучасної України.

Врахувавши всі наведені в роботі дефініції, автор розкриває сутність явища політики пам'яті наступним чином. Політика пам'яті – цілеспрямована діяльність органів державної влади, партій, громадських організацій з управління суспільною пам'яттю шляхом конструювання / закріплення, деконструкції / усунення або актуалізації / повернення цілісної моделі пам'яті чи її окремих складових з метою формування/корегування станів суспільної свідомості та ідентичності; сукупність механізмів, процедур та форм взаємодії суб'єктів політичного процесу, спрямованих на управління колективною пам'яттю. Варто зазначити, що в науковому дискурсі також використовуються інші синонімічні терміни: «меморіальна політика», «історична політика».

Ми, безумовно, погоджуємося з позицією автора стосовно здійснення політики пам'яті в Україні де історична пам'ять часто використовується як об'єкт і засіб для реалізації політичного впливу. Так, утримування постійної соціальної напруги та перманентне розгортання конфліктів навколо символів й оцінок минулого необхідне для влади, оскільки подібні дискусії та зіткнення відвертають увагу суспільства від більш нагальних економічних та соціальних проблем.

На нашу думку, основні наукові результати дисертаційної роботи, з одного боку, дозволяють звернути увагу на новизну авторських підходів до постановки і розв'язання проблемних питань, а з іншого – побачити деякі суперечності та спрямувати авторський інтерес на інші аспекти політичної пам'яті.

Поряд з позитивною оцінкою дисертаційного дослідження хотілося б висловити деякі зауваження та побажання у відповідності з потребами політичної теорії і суспільно-політичної практики.

По-перше. В розділі 2, ст. 56 автор наводить думку, що морально-етичні межі використання історичної пам'яті в політиці визначаються не тим,

хто її використовує, а тим, наскільки ретрансльований зміст пам'яті відповідає об'єктивним реаліям. Насправді межі допустимості такого впливу, вказує дисертант, визначаються ціллю, що ставить перед собою агент впливу: суспільно значущою і прихильною до інших спільнот чи індивідуально-корпоративною, що супроводжується агресією щодо опонентів.

Нам видається таке твердження дискусійним, оскільки потребує уточнення одне важливе питання, а саме: яке місце відведено науковому підґрунтя в розробці державної політики історичної пам'яті ?

По-друге. Ми вважаємо, що дисертанту варто було б не лише цитувати тих чи інших вчених, а й висловлювати власну аргументовану думку та позицію щодо різних моделей політики пам'яті. Зокрема, для прикладу, в розділі 2.2. (ст. 84) наводиться думка політолога Л.Нагорної такого змісту: «Тим вітчизняним історикам, які вважають, що в інтересах формування національної ідентичності можна й не згадувати про злочини бандерівської ОУН, варто нагадати, що політика пам'яті лише тоді може стати підмурком суспільної моралі, якщо буде по максимуму деідеологізована і співвіднесена з неупередженим історичним знанням. Поки що ж у цій політиці можемо спостерігати здебільшого процес вибудовування співзвучних настроїв епохи (і певних політичних сил) образів минулого». В роботі багато цитат інших відомих учених, проте авторський політологічний аналіз цих висловлювань майже відсутній.

По-третє. У висновках до другого розділу роботи дисертант підкреслює, що для України на шляху європейської інтеграції важливим є не уникати кривавих сюжетів національної історії, а визнавати й спокутувати їх. Такі акції символічного покаяння характерні саме для європейської моделі пам'яті. В цілому ми погоджуємось з дисертантом проте, маємо зазначити, що поки ми самі не розберемося у власній історії жодна модель не буде дієвою.

По-четверте. Вважаємо за необхідне вказати дисертанту на небезпеку упередженості під час наукових досліджень. Так, в розділі 3.2 (ст.128), автор

розглядає ревізію офіційної політики пам'яті після обрання президентом України В.Януковича, зокрема мова йде про діяльність Українського інституту національної пам'яті. Цитуємо: «Привід до перегляду результатів історичної політики попереднього керівництва був обґрунтований необхідністю утвердження наукової «історичної правди». (Що автор має на увазі виділивши слова історична правда лапками?). Прямим наслідком такого підходу була зміна статусу Українського інституту національної пам'яті – перетворення його з органу державної влади в науково-дослідну установу при Кабінеті Міністрів. Тим самим реалізовувались три завдання. По-перше: об'єктивна необхідність у фаховому осмисленні феномену колективної пам'яті; по-друге: можливість здійснювати контроль над «виробленням» історичного наукового знання в стилі радянських часів; по-третє: фактичне усунення інституту від здійснення державної політики пам'яті, переведення цієї сфери в режим «ручного керівництва». Так, відповідно до «Положення про Український інститут національної пам'яті», він міг лише розробляти рекомендації для Кабміну щодо реалізації гуманітарної політики. Всі інші завдання були пов'язані з науковою та просвітницькою роботою цієї установи». І далі автор зазначає: «Для справедливості слід відмітити, що в межах своєї компетенції дослідні функції Інститут виконував фахово й професійно».

Загалом, наукова праця Бабки В.Л. «Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні» виконана на високому науково-теоретичному рівні, що знайшло відображення в добре продуманих висновках, які складають науковий підсумок дисертаційної роботи. Тому зроблені у відгуку окремі зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Текст автореферату повністю відповідає змісту дисертації, автор подає перелік публікацій, в яких викладено основні результати дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження достатньою мірою апробовані на науково-практичних конференціях.

Наукова дисертація Бабки В.Л. є оригінальним завершеним дослідженням, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія.

Офіційний опонент :

кандидат політичних наук,
доцент, докторант кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова
Козьма Василь Васильович

